

УДК 336. 717.061

Мар'яна Голик

Mar'yana Holyk

**ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОЦІНКИ
ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПОЗИЧАЛЬНИКІВ БАНКАМИ УКРАЇНИ****INFORMATION SUPPORT IN THE EXERCISE OF ASSESSMENT
OF FINANCIAL STATUS OF BORROWERS BY BANKS OF UKRAINE**

В статье определена особая роль информации в экономической жизни страны и в банкинге частности. Рассмотрены основные виды информации и источники информационного обеспечения при определении платежеспособности заемщиков. Раскрыта проблема недостаточности информации при оценке финансово состояния заемщика. Отмечена необходимость расширения используемых сегодня источников.

Ключевые слова: информация, платежеспособность, заемщик, доступность, объективность, достоверность.

In the article the special role of information in the economic life of the country and in banking in particular is outlined. The basic types of information and sources of information support in determining of the solvency of borrowers are reviewed. The problem of lack of information in the assessment of financial status of the borrower is disclosed. The necessity of expanding of the sources that are used today is pointed out.

Keywords: information, solvency, borrower, availability, objectivity and authenticity.

Вступ. Особливу роль у розвитку економіки країни та її банківництва відіграє інформація. Банківські установи посідають значне місце у інформаційному середовищі, бо акумулюють різноманітну інформацію, що стосується не лише економічної, фінансової, політичної та соціальної ситуації в країні, а й значної кількості фізичних осіб та господарюючих суб'єктів різних форм власності. Інформація відіграє ключову роль у гострій конкурентній боротьбі банківських структур.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. При оцінці фінансового стану позичальника банківські установи часто стикаються із проблемою недостатності інформаційного забезпечення для прийняття рішення. Це можуть бути як підприємства з інших регіонів так і клієнти інших банків. На перший погляд фінансовий стан даних клієнтів є бездоганним, але слід пам'ятати, що потенційні клієнти можуть мати негативні кредитні історії в інших фінансових установах. Саме тут на допомогу могли б прийти бюро кредитних історій з єдиною акумульованою базою позичальників України. Проте слід зазначити, що в Україні немає єдиного бюро кредитних історій, є різні із різними базами історій. Кожен банк працює із вже провіреним бюро.

Інформаційною базою для обрахунку фінансових коефіцієнтів та визначення класу позичальника виступає статистична звітність Форма 1 та інші. Цієї інформації також є недостатньо окрім кількісних характеристик необхідно проаналізувати і якісні характеристики менеджменту, та особисті характеристики зокрема. Якщо ж це фізична особа доцільно було б отримати інформацію з місця праці про дану особу від сусідів, отримати так звані характеристики та рекомендації.

Завданням являється висвітлити необхідність збільшення джерел інформації при оцінці фінансового стану позичальників.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Питання інформаційного забезпечення не виділялося вченими як окреме, а вивчалось у сукупності із проблемами оцінки платоспроможності позичальників. Значний внесок у розробку питань оцінки кредитоспроможності позичальників банків зробили західні економісти Е. Альтман, А. Бітті, К. Бюлер, Е. Ваухем, Д. Гелей, Ф. Захер, Т. Карлін, М. Кроухі, А. Макмін, А. Томпсон, Г. Притч, П. Рассел, М. Роберт, М. Слау. Серед українських вчених, які приділили даному питанню наукові праці, – І. Бланк, Вал. Галасюк, Вік. Галасюк, О. Дзюблюк, Г. Земітан, В. Кочетков, С. Науменкова, А. Поддєрьогін, С. Фролов, К. Щиборщ. Серед російських вчених, праці яких можна виділити, – В. Ковальов, А. Кривцова, Г. Поляк, В. Савчук.

Метою даної роботи є теоретико-методичне обґрунтування та удосконалення механізму інформаційного забезпечення при оцінці платоспроможності позичальників.

Результати дослідження. Під інформацією розуміються документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі. Джерелами інформації є носії інформації, документи, які є матеріальними об'єктами, що зберігають інформацію, а також повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи.

Інформаційне забезпечення оцінки кредитоспроможності позичальника установами банку здійснюється згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність». Статутом банку, нормативно-правовими актами Національного банку України, нормативними документами банку, «Принципами управління кредитними ризиками» Базельського комітету з банківського нагляду.

Одним із найбільш складних питань при формуванні кредитної політики банку та оцінці кредитоспроможності позичальника є питання зіставлення основних показників, що використовуються для оцінки результатів діяльності підприємств, у тому числі з урахуванням відповідних вимог до розкриття інформації за міжнародними стандартами.

Інформаційне забезпечення позичальника являє собою процес цілеспрямованого добору відповідних показників, необхідних для аналізу та оцінки всіх напрямків фінансово-господарської діяльності підприємства при прийнятті рішень у разі видачі кредиту. Забезпечення оцінки кредитоспроможності позичальника необхідною інформацією здійснюється установами банку з метою оцінки потенційного фінансового ризику на основі аналізу фінансової звітності, первинних бухгалтерських документів та іншої інформації підприємства для виявлення основних характеристик та тенденцій розвитку фінансового стану підприємства, визначення його кредитоспроможності.

Оцінка кредитоспроможності позичальника – юридичної особи – здійснюється установою банку на основі вивчення різноманітної інформації про підприємство. При оцінці кредитоспроможності підприємства банк досліджує наступні аспекти:

- характер діяльності підприємства та тривалість його функціонування;
- фактори виробництва (трудові, виробничі та фінансові ресурси);
- економічне середовище (стадію життєвого циклу, умови конкуренції, стадію розвитку ринку основної продукції підприємства, комерційну політику позичальника, ступінь освоєння прийомів і способів маркетингу).

Залежно від змісту і завдань аналізу установи банків використовують такі основні інформаційні джерела: фінансову звітність; статистичну звітність; дані внутрішньогосподарського (управлінського) бухгалтерського обліку; дані з первинної облікової документації (вибіркові дані): експертні оцінки та додаткову Інформацію, що надається за погодженням сторін [6, с. 29].

Отже, інформацію для проведення оцінки кредитоспроможності можна розподілити на три групи: інформація, що отримана безпосередньо від клієнта; внутрішньобанківська інформація та зовнішня інформація.

Основними завданнями проведення аналізу фінансового стану є:

- дослідження рентабельності та фінансової стійкості підприємства;
- дослідження ефективності використання майна (капіталу) підприємства, забезпечення підприємства власними оборотними коштами;
- об'єктивна оцінка динаміки та стану ліквідності, платоспроможності та фінансової стабільності підприємства;
- аналіз діяльності суб'єкта господарювання на фінансовому ринку та кількісна оцінка його конкурентоспроможності;
- визначення ефективності використання фінансових ресурсів підприємства.

Джерелами визначення показників кредитоспроможності позичальника для банку можуть бути форми фінансової звітності, що відповідають міжнародним стандартам.

Форма 1 «Баланс» – звіт про фінансовий стан, що відображає активи, зобов'язання і капітал підприємства на встановлену дату [1].

Форма 2 «Звіт про фінансові результати» що містить дані про доходи, витрати і фінансові результати діяльності підприємства за звітний та попередній періоди [2].

Форма 3 «Звіт про рух грошових коштів», що відображає надходження та витрачання коштів у звітному періоді за операційним, інвестиційним і фінансовим напрямками діяльності підприємства [3].

Форма 4 «Звіт про власний капітал», що відбиває зміни у складі власного капіталу протягом звітного періоду [4].

«Примітки до звітів» – сукупність показників і пояснень, які забезпечують деталізацію та обґрунтованість статей фінансових звітів, розкривають іншу інформацію.

Мета розгляду фінансової звітності позичальника полягає в наданні установам банку повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів підприємства для оцінки якості управління та здатності своєчасно виконувати свої зобов'язання, забезпеченості зобов'язань підприємства та регулювання діяльності підприємства для прийняття рішень про видачу кредиту.

Багаторічний досвід проведення робіт у сфері аналізу фінансового стану підприємств-позичальників і прийняття на цій основі рішень з питань стратегії й тактики виробничо-фінансової діяльності підтверджує важливість та складність цієї проблеми, її неоднозначність й багатомірність, про що свідчить, зокрема, як велика кількість відносних коефіцієнтів, так і показників, які мають цілком практичний зміст.

Для обґрунтованого й всебічного висновку про кредитоспроможність клієнтів банку балансових відомостей недостатньо. Баланс дає лише загальне уявлення про кредитоспроможність позичальника, у той час як для висновків про ступінь кредитоспроможності необхідно розрахувати кількісні та якісні показники, що оцінюють перспективи розвитку підприємства.

Бухгалтерська звітність у повному обсязі (станом на дві останні звітні дати з розшифровками наступних статей балансу на останню звітну дату) – до якої входять: основні засоби, виробничі запаси, готова продукція, товари, інші запаси й витрати, дебітори й кредитори, дає можливість проаналізувати фінансовий стан позичальника на конкретну дату.

Усі показники бухгалтерського балансу та звітності взаємопов'язані один з одним. Їх цінність для своєчасної та якісної оцінки фінансового стану позичальника залежить від їхньої вірогідності та дати складання звіту.

З погляду кредитоспроможності позичальника є три основні вимоги до бухгалтерської звітності. Вона повинна уможлилювати:

- оцінку динаміки та перспектив одержання прибутку підприємством;
- оцінку наявних у підприємства ресурсів та ефективності їх використання;
- прийняття обґрунтованих управлінських рішень для здійснення інвестиційної політики [5, с. 48].

Результати внутрішньогосподарського (управлінського) бухгалтерського обліку, а саме: дані системного бухгалтерського обліку, дані про технічну підготовку виробництва, нормативну і планову інформацію є джерелом для внутрішньогосподарського фінансового аналізу.

Даний аналіз дає можливість оцінити ефективність авансування капіталу, дослідити взаємозв'язок витрат, доходу і прибутку. У системі внутрішньогосподарського управлінського аналізу є можливість поглиблення фінансового аналізу за рахунок залучення даних управлінського виробничого обліку, тобто проведення комплексного економічного аналізу.

Інформація, яку отримує банківська установа у процесі взаємин з клієнтами, може використовуватися з різною метою. Зокрема, при здійсненні кредитних операцій банку акцент робиться на зібранні необхідної інформації для проведення найбільш якісного та вірогідного оцінювання кредитоспроможності позичальника. При цьому використовуються різні джерела інформації:

- 1) Матеріали, отримані безпосередньо від клієнта.
- 2) Інформація про клієнта, яка є в архіві банку.
- 3) Відомості, надані особами, що мали ділові контакти з клієнтом.
- 4) Офіційна інформація державних органів (Державного комітету статистики України, податкової і митної служби, інших органів виконавчої влади).
- 5) Звіти та інші матеріали спеціалізованих організацій, установ і агентств (звіти про кредитоспроможність, довідники з інвестування, звіти аналітиків, маркетингових і консалтингових компаній, інформаційних агенцій, професійних асоціацій, центрів експертиз, соціальних досліджень та ін.).

Особливу роль при отриманні додаткової (довідкової) інформації відіграють дані спеціальних економічних та банківських видань, інформаційних агентств, навчальних закладів тощо. Ця інформація дає змогу орієнтуватися в ситуації на ринку та впливає на прийняття обґрунтованих рішень. До складу такої інформації належать новини, нормативні документи, прогнози, аналітичні огляди, навчальні і методичні матеріали, статистичні повідомлення, розрахунки показників тощо. Носіями інформації при цьому є професійні журнали, енциклопедії, довідники, монографії, навчальні посібники, підручники, спеціалізована економічна література тощо. Значення цього каналу інформації достатньо важливе, хоча і потребує значної компетенції і професіоналізму працівників банку. Вагоме значення в оцінці кредитоспроможності клієнта має інформація, одержана від приватних пошукових агентств, які можуть брати на себе функції кредитного аналізу та пошуку позичальників, які ховаються від виконання кредитних зобов'язань, а також матеріали юридичних фірм, які можуть пропонувати послуги з перевірки надійності клієнта.

б) Матеріали отримані із засобів масової інформації (телебачення, преси, Інтернету тощо).

Ця інформація є найбільш легкодоступною, нерегламентованою, однак, поряд з цим, низькою за якістю, бо вона може бути суперечливою, суб'єктивною, комерціалізованою тощо. Однак, на неї також необхідно звертати увагу для проведення порівняльного аналізу та побудови загальної картини про потенційного клієнта.

7) Власні спостереження і міркування кредитних працівників, а також логічно обґрунтовані погляди, думки та переконання інших людей.

Така інформація базується на результатах особистих відвідувань позичальника на місці, відповідях на додаткові запитання працівників банку тощо. Її формування і використання вимагає від банківських працівників значного рівня кваліфікації і компетентності.

Висока роль фінансової інформації в підготовці і прийнятті ефективних рішень пред'являє відповідно високі вимоги до якості при формуванні інформаційної системи фінансового менеджменту. Ринкова економіка висуває певні вимоги до інформаційного забезпечення аналізу кредитоспроможності та його корисності. До якісних характеристик інформації належать: репрезентативність, релевантність, своєчасність, зрозумілість, ефективність, вірогідність.

Висновок. Кожне інформаційне джерело використовується для висвітлення конкретного аспекту діяльності клієнта в процесі аналізу його кредитоспроможності. Однак найважливішою є інформація, одержана з ринкових джерел поза межами банку. Існування різноманітних ринкових джерел одержання інформації дозволяє забезпечити об'єктивність і різнобічність аналізу. Крім того, інформація повинна бути найоперативнішою, оскільки саме ринок найпершим реагує на зміни в стані підприємства ще до того, як ці зміни знайдуть відображення у фінансовій звітності.

Отож, проблема інформації є фундаментальною і значущою для усіх напрямів економічної теорії та господарської практики. Інформація створює передумови для одержання конкурентних переваг, допомагає зменшити ступінь ризику банку, попереджає про зміни у навколишньому середовищі, сприяє формуванню стратегій, обґрунтуванню та прийняттю управлінських рішень, підтримує розвиток банку та спричиняє зростання його іміджу і покращення репутації. З огляду на це зростає необхідність адекватного аналізу, переробки та якісного використання накопиченої інформації банківськими установами.

Проведене дослідження показало, що найбільш важливими джерелами інформації для оцінки кредитоспроможності є бухгалтерська звітність, а також документи банку про кредитну історію клієнта. Найменшу увагу банки звертають на урядові статистичні збірники.

Список використаної літератури

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 2 «Баланс»: Затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99 р. – № 87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 3 «Звіт про фінансові результати»: Затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99 р. – № 87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 4 «Звіт про рух грошових коштів»: Затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99 р. – № 87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 5 «Звіт про власний капітал»: Затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99 р. – № 87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
5. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання: монографія / [А. О. Єпіфанов, Н. А. Дехтяр, Т. М. Мельник, І. О. Школьник та ін.]; за ред. доктора економічних наук А. О. Єпіфанова. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – 286 с.
6. Сухарев Д. В. Оценка финансовой состоятельности корпоративных заемщиков: опыт зарубежных банков // Банковские услуги. – 2004. – № 12. – С. 22–29.

Стаття надійшла до редакції 07.05.2013.

Відомості про автора

М. В. Голик, аспірант, Університет банківської справи Національного банку України (м. Київ), провідний економіст Управління фінансових ризиків, ПАТ АКБ «Львів».